DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-509-2-9

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАВНИЧИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ: ЯКІ НОВІ ВИКЛИКИ ЗУМОВЛЕНІ НАБУТТЯМ ЧИННОСТІ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ 3791-IX?

Коломоєць Тетяна Олександрівна
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Заслужений юрист України,
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

Невід'ємною складовою успішного функціонування будь-якої правничої школи є поєднання декількох видів діяльності, одним із яких є наукова діяльність, роль і значення якої зростає не тільки в аспекті підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів, але й інших форм, що підтверджує за початкова у 2024 році практика проведення Міністерством освіти і науки України державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти у частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за науковими напрямами, серед яких і окремий напрямок «Суспільний». З огляду на те, що така процедура була проведена вперше, досить важливо було детально проаналізувати її нормативно-правову базу задля того, щоб усвідомити її змістовне наповнення та цільову спрямованість. Відповідна атестація здійснювалася у відповідності до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти у частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямами під час проведення державної атестації, затвердженої наказом МОН України від 21 жовтня 2024 року № 1485, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 20 листопада 2024 року за №№ 1743/43088, 1744/43089. З огляду на те, що ця Методика є єдиною для всіх наукових установ та закладів вищої освіти, відповідно й завдання були однаковими для всіх, а ті проблемні питання, які виникли під час її проведення, відрізнялися у більшості своїй типовістю. Як поточні результати такої процедури (правничі школи їх отримали до моменту завантаження відомостей до системи), так і ті результати, які будуть отримані за підсумками аналізу їх МОН України (правничі школи їх отримають як фінальні), з об'єктивністю підтвердили ту нагальну потребу, яка сформувалася вже впродовж тривалого часу й особливо актуалізувалася в період дії правового режиму воєнного стану в Україні, посиленої уваги, поряд із «основним» напрямком діяльності

правничих шкіл, пов'язаним із наданням відповідних освітніх послуг по підготовці здобувачів за спеціальністю Право, й наукової діяльності у всьому розмаїтті її видів та форм. Для досягнення істотних результатів, які можна було б вважати ефективними, доцільним є ґрунтовний підхід до формування нормативних засад пріоритезації (ну хоча б посилення, підтримки) наукової діяльності як окремого виду діяльності правничих шкіл. З огляду на це набуття чинності Законом України від 06 червня 2024 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки наукової роботи в закладах вищої освіти» варто, беззаперечно, розглядати в якості такого, що спрямований на вирішення відповідного важливого для майбутнього вітчизняних правничих шкіл питання. Водночас, варто досить детально зупинитися на його змісті (зміст його не є значним за своїм обсягом, що жодним чином не впливає на його значення для врегулювання відповідних суспільних відносин) для того, щоб відповісти на запитання – чи спроможним він є, щоб вирішити ті проблемні вищезазначені питання?

Так, аналіз тексту Закону, а також тих публікацій у медіа, які з'явилися (в т.ч. й на офіційних сайтах органів державної влади, наукових установ, закладів вищої освіти, громадських професійних формувань тощо) після набуття ним чинності, дозволяє вести мову про таке. По-перше, умовно можна виділити «чотири «базові» новели», поява яких обумовлена набуттям чинності цим Законом. Такими є: а) зменшення навчального навантаження для науково-педагогічних працівників з 600 до 460 – 480 годин (ставка за навчальний рік); б) підвищення значущості наукової роботи, а саме: науковий складник у діяльності науково-педагогічного працівника впродовж року має становити щонайменше 30% від загального його навантаження; в) впровадження нової категорії працівників у закладах вищої освіти – педагогічних працівників, в якості яких пропонується вважати фахівців-практиків, експертів галузі, які залучені до освітньої діяльності, і для яких не передбачається обов'язку здійснювати наукову діяльність; г) надання автономії ЗВО у встановленні норм та обсягів наукової роботи відповідно до стратегічних пріоритетів закладу чи окремих наукових напрямів [1]. По-друге, відповідні новели дозволяють дійсно, за рахунок зменшення загального навчального навантаження на рік для науково-педагогічних працівників, дозволяють їм виділити час і для наукової діяльності, а отже й досягнення тих результатів, оцінювання яких здійснюється і під час державної атестації. Саме завдяки «подвійній» нормативній регламентації, а саме: «не менше 30 відсотків робочого часу науково-педагогічного працівника на навчальний рік становить наукова робота» (абзац 3 ч. 2 ст. 56 Закону України «про вищу освіту») й «максимальний обсяг навчальної роботи на одну ставку науково-педагогічного працівника не може перевищувати 30 відсотків робочого часу» (абзац 3 ч. 2 ст. 56 Закону України «про вищу освіту») встановлюються чіткі межі для «мінімального обсягу» обов'язкової

наукової складової та «максимального обсягу» обов'язкової навчальної (педагогічної) складової діяльності науково-педагогічного працівника впродовж навчального року, що й зумовлює потребу науково-педагогічним працівником розподіляти свої ресурси для відповідного поєднання різновидів обов'язкової діяльності, а закладу вищої освіти – створювати необхідні умови для відповідного поєднання, здійснювати оплату, моніторинг й своєчасне реагування у випадку недотримання. Чи можна розглядати це положення в якості такого, що може сприяти підтримці наукової діяльності НПП та правничих шкіл в цілому? Так, оскільки імперативна норма передбачає обов'язки для двох сторін – для НПП та для ЗВО, що дозволяє вивільняти час НПП для такого виду діяльності, ЗВО – для активного залучення НПП до таких видів діяльності й очікування від них відповідних результатів. Всі «новели» взаємопов'язані, їх не можна розглядати окремо, оскільки лише їх поєднання дозволяє досягти мети, на досягнення якої і зорієнтований зазначений Закон. Якщо перші дві «новели» сфокусовані на унормуванні засад для активного залучення НПП до наукової діяльності, ЗВО для очікування відповідних результатів останньої, із створенням для цього достатніх передумов, тоді як третя «новела» сфокусована на «усуненні» тієї прогалини у кадровому складі, яка з'являється у зв'язку із залученням НПП до наукової діяльності та певним вивільненням («зменшенням частки участі») в освітній діяльності ЗВО. Саме з цією метою й впроваджується нова категорія співробітників ЗВО – «педагогічні працівники», перелік посад яких « … установлюється КМУ» (ч. 1 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту»), посади яких « … можуть займати особи, які мають ступінь магістра та/або науковий (освітньо-творчий) ступінь, та/або вчене звання» (ч. 2 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту»), вимоги до яких можуть встановлюватися статутами ЗВО у відповідності до законодавства (ч. 3 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту»), які « … призначаються на посаду та звільняються з посади керівником ЗВО … які кожні п'ять років проходять атестацію, за результатами якої визначається їх відповідність займаній посаді, присвоюються кваліфікаційні категорії, педагогічні звання» (ч. 4 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту»). Порядок проведення атестації педагогічних працівників, а також перелік їх кваліфікаційних категорій і педагогічних звань встановлюється центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (ч.ч. 5, 6 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту») [2]. При цьому « … максимальний обсяг навчальної роботи на одну ставку … педагогічного працівника не може перевищувати 60 відсотків робочого часу на навчальний рік» (абз. 3 ч. 2 ст. 56 Закону України «Про вищу освіту»), і які можуть залучатися до забезпечення « …до 30 % навчальних занять за ОП, а також інших видів навчальної роботи» (ч. 6 ст. 56 Закону України «Про вищу освіту»). Саме за рахунок активного залучення педагогічних працівників й планується поновити

вищезазначену прогалину, а також «посилити» практикоорієнтованість освітнього процесу, оскільки саме завдяки відсутності унормованого механізму залучення експертів галузі, практиків до освітнього процесу й є незначним відсоток залучення практиків до підготовки майбутніх правників, що беззаперечно може вплинути на якість такої підготовки. Більше того, позитивно слід оцінити й намагання держави впровадити механізм легального залучення для тривалих відносин із ЗВО іноземних фахівців шляхом укладання « … короткострокових трудових договорів з іноземними громадянами відповідно до законодавства» (ч. 7 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту»). Не менший інтерес викликають і положення про розширення автономії ЗВО у вирішенні питань стосовно встановлення норм та обсягів наукової роботи, їх обліку, моніторингу якості здійснення того. По-третє, водночас варто зазначити, що набуття чинності зазначеним Законом актуалізує чимало питань практичного характеру, з огляду на дату набуття чинності його положень. Реалізуючи автономію, ЗВО мають вирішити питання розмежування НПП та педагогічних працівників. Лише завдяки унормуванню у локальних актах чітких критеріїв можна уникнути «напруги» у кадровому складі, із обов'язковою синхронізацією їх положень із актами законодавства у частині визначення кваліфікаційних категорій та педагогічних звань педагогічних працівників. Не менш актуальним виглядає питання унормування у локальних актах ЗВО різновидів наукової діяльності (для наукової складової діяльності НПП), із обов'язковою кореляцією їх із положеннями Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також із показниками для державної атестації ЗВО у частині провадження наукової діяльності за відповідним напрямком та із Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затвердженими Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21. У разі вирішення таких завдань можна вести мову про те, правничі школи, із урахуванням положень вищезазначеного Закону, можуть сформувати достатні підстави для підтримки наукової діяльності та підготовки до успішного проходження чергової державної атестації результатів наукової діяльності.

Література

1. Підписано закон про підтримку наукової роботи в закладах вищої освіти. URL: https://mon.gov.ua/news/pidpysano-zakon-pro-pidtrymku-naukovoi-roboty-v-zakladakh-vyshchoi-osvity

2. Закон України від 06 червня 2024 року № 3791-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки наукової роботи в закладах вищої освіти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3791-IX#Text

3. Наукова діяльність правничих шкіл в умовах глобальних викликів та реформування правничої освіти